

Att hitta sig själv bland alla bilder

– Sex- och samlevnadsundervisning i ett sexualiserat samhälle

Innehåller:

Porrtjejsideal och prestationskrav, s. 2

Sex- och samlevnadsundervisning i skiftande former, s. 8

Porrtjejsideal och prestationskrav, s. 11

Lärare uppmanas upptäcka sina egna åsikter, s. 13

Det är lättare att prata om orgasmer än att skiljas åt, s. 15

Arbetsrapport, s. 19

Ett projektarbete i journalistik vt 2005

Författare: Elin Aarflot

Samhällsstudier med praktisk journalistik

Examinator: Magdalena Nordenson

Handledare: Ingrid Thunegard

Södertörns högskola

Antal tecken: 29 972

Slutseminarium 25 maj 2005

Överingress:

Mediehud, sextsöpintriger och internetkönsorgan omger unga idag. Betyder sexualiseringen av samhället att sexualundervisning blivit överflödig? Nej, det verkar finnas viktiga frågor om sexualitet kvar att ställa. När jag försöker hitta vilka frågorna är möter jag nästan bara kvinnor: Fundersamma tjejer, oroliga barnmorskor, nyfikna fröknar och envisa sexualupplysare. De som har frågorna och de som försöker svara på dem. Nästa gång är det killarnas tur att prata av sig.

Reportage:

Porrtjejsideal och prestationskrav

En tjej i svart jacka stryker tårar ur ögonen denna tidiga tisdagsmorgon och ser anklagande på mig när jag möter henne i dörren. Inne i väntrummet ligger Glödtidningar bredvid information om akut p-piller och kondombroschyrer. Det är svårt att säga om det är förväntan eller ångest som sitter i väggarna på Ungdomshälsan i Uppsala.

I hörnet står en gammal gråmålad orgel tyst, respektingivande och malplacerad.

Barnmorskan Eva Grönlund kommer med en leende förklaring:

– Vi hittade den i källaren och tänkte att det kanske är någon som uppskattar lite andlighet. Då och då är det faktiskt någon som sätter sig och spelar.

Hennes arbete handlar inte bara om att göra undersökningar och skriva ut p-piller. Lika mycket eller mer handlar det om att lyssna och ge råd. Hon har mött många unga människors funderingar kring sexualitet och relationer. Att arbeta med ungas ”enorma växtkraft” är inspirerande. Men samtidigt blir Eva orolig när hon märker att ungdomarnas frågor har förändrats sedan hon började arbeta på Ungdomshälsan för femton år sedan.

– Ungdomar är medvetna och kritiskt tänkande. Det får de från skolan idag. Men samtidigt känner unga ännu mer än tidigare att de måste vara smala, ha lagom stora muskler och alltid vara bäst för att duga. Det är ju det som är status idag. De har så höga krav på sig, och de kraven letar sig in till sexualiteten, säger hon.

Eva ser porren som en källa till missförstånd och krav. Killarna kollar oftare på porr än tjejer, tror Eva. Deras syn på hur sex ska vara kan då formas olika. Hon tycker också att porren ger en bild av att kvinnor och män är mycket olika varandra.

– Porren söker upp den unga människan idag, framförallt killarna. Där ser unga människor saker som de upplever som kanske motbjudande eller konstiga. Sen går de och bär på det, säger Eva.

– Tjejtidningarna är ju nästan också som porr. De ger också prestationskrav. Det kan märkas när unga tjejer kommer hit och har förväntningar att det ska vara si eller så. De kommer med frågor som: Varför kommer inte orgasmen eller varför gör det ont? fortsätter hon.

Erik Centerwall är sexualupplysare på Lafa. Lafa är ett kunskapscentrum för sex- och samlevnadsfrågor som hör till landstinget i Stockholm. Erik Centerwall håller med Eva Grönlund om att unga människor får många intryck som de kan ha svårt att hantera.

– Ungdomar möts tidigt av sexuella bilder idag. Vi vuxna får inte skuldbelägga dem för vad de kollar på och för vad de gillar. Tvärtom, vi måste prata med unga om vad de ser och känner, säger han.

Eva Grönlund tror att många ungdomar inte hinner tänka på vad som är skönt eller varför de egentligen har sex. De vill duga och för tjejerna blir till och med orgasmen prestation istället för njutning. Nyligen kom det en ung tjej till Eva och ville veta hur man gjorde innan hon skulle ha samlag. Hon ville göra ”rätt”.

Det är viktigt att ungdomar får samtala om sexualitet, tycker Eva. Det räcker inte med att en gång säga att ”kondomer är bra”. Så många olika informationer ges hela tiden, och ibland är de motsägelsefulla.

– Unga kollar på Sex and the city och andra såpor. De lär sig att man ska välja själv och ta för sig sexuellt och prova sig fram. Det går lite stick i stäv med att sex är en vuxen handling och att man får stå för konsekvenserna själv. I såporna ser du sällan en kondom.

Hon säger att alkohol tillsammans med osäkerhet och prestationskrav kan leda till att ungdomar tar risker eller gör saker som de inte känner sig trygga med.

– Det är lättare att ha det där samlaget än att prata med sin partner. Ibland kräver det mer mod hos individen att vara naken, nära, att våga ta på varandra och leta och ömma. Kommunikation kräver mer självförtroende än att bara blunda och göra det. För att duga eller för att han eller hon inte ska göra slut.

Tror du att unga är mera rädda för att inte duga än för att få en könssjukdom eller bli gravida?

– Det kan vara så tror jag. Inte alltid, men det kanske är de som behöver mest hjälp och tar flest risker som tänker så.

Jag ger mig ut i en ungdomshögtid för att få veta om Evas tankar känns igen.

Lukten av nyöppnad folköl och tjuvrökta cigaretter ligger tät över Stadsparken i Uppsala. Det spirande gräset bävar under skitiga sneakers och kalla sommarskor, filter och regnstänkta tonåringar. Det är sista april och i samma buskar som det kissas i klockan två kommer det säkert att hänglas i under kvällen. Det är så det är på valborgsmässoafton i Uppsala. Ryggsäckssmugglad cider och sexuella trevanden.

På några bänkar kring en bandspelare sitter ett gäng tjejer som går i nian. Det är Binta Touray, Isabella Ivis, Sofia Eriksson, Anna- Clara Uddhammar och några till. De går på Tiundaskolan, alla utom Binta som numer bara bor i Uppsala på helgerna. Hon går i skolan utanför Södertälje.

Jag berättar för tjejerna om barnmorskan som sa att unga ibland är mer rädda för att inte duga än för att få en könssjukdom. Tjejerna funderar över om de känner igen bilden.

– Jag tänker på att jag ska gilla det jag gör. Men tyvärr tror jag att många tjejer inte tänker på vad de själva vill. Vi blir osäkra i den här världen. Den här världen är så jävla utseendefixerad, jag måste få säga det, suckar Binta.

Binta tror att det beror mycket på att till och med dagstidningarna får allt fler mode- och skönhetsidor.

– Ja, och så är det killarna som sätter press på oss. En kille kan säga hur vi ska se ut, tjejer är liksom svagare än killarna i samhället. Alltså, vi är inte det på riktigt, men killarna gör att vi blir det, säger Isabella.

– Om en kille säger fan vad tjock du är, då blir man tyst och tar åt sig. Om en tjej skulle säga så till mig så skulle jag säga nåt, typ men titta på dig själv. Det är liksom killarna som styr, fortsätter Sofia.

Jag frågar om tjejerna har pratat om könsroller i skolan.

– Nej. Killar kan verkligen säga såna taskiga grejer som ”fan vad skabbig du är jävla hora”, säger Anna- Clara. Det skulle kännas viktigare att prata om det än var prostatan sitter som är ungefär vad vi har gjort nu.

Hora är ett ord som används mycket i skolan säger de.

– Även när det inte stämmer, säger Isabella och de andra håller med.

Jag förstår inte riktigt vad de menar. Stämmer det någonsin att en tjej är en hora på deras skola?

– Nä, eller ibland är det helt fel. Till exempel om en tjej blivit våldtagen så kan hon bli kallad hora, säger Isabella.

Det är från porr som killar får sina ”sjuka idéer”, säger Binta. Sjuka eller inte.

Den nypublicerade avhandlingen *Worlds Apart?* av Elisabet Häggström -

Nordin vid Uppsala universitet, handlar bland annat om att unga killar säger att de får idéer från porr medan tjejer säger sig känna krav från porrutbudet på hur de ska vara. Hög konsumtion av porr bland de tonåriga killar som deltar i studien påverkar deras sexuella beteende. De som ser mycket på porr har oftare anal- och gruppsex. Det är naturligtvis möjligt att det är tvärtom. Ett stort intresse för den typ av sex som finns i porren leder till högkonsumtion av porr.

– Killar tror typ att vi tjejer vill ge dem en avsugning i buskarna här, att bara de får vad de vill ha så är det bra. Det borde man prata om, att det inte är så, säger Sofia i Stadsparken.

– Men vet inte de flesta killar det? funderar Anna- Clara.

Anna- Clara avbryts av ett glädjetjut, en dansande kram och ett ”hej fan vad kul”. Hennes kompis vill inte vara med och prata, hon måste kissa, men Anna-Clara sätter sig igen. Isabella svarar på hennes fråga.

– Jo, men jag tror ändå att killar kan undra över varför inte deras tjejer är sådär. Sådär plastiga och högljudda, säger Isabella.

Isabella tycker att det skulle vara bra att diskutera porr i skolan, kanske till och med visa en film och sedan prata om hur sex är i den verkliga verkligheten.

– För om lärarna inte pratar om det så blir det istället den där känslan att porr är något fult, som man inte ska prata om, men jag menar porren finns ju redan och då behöver vi prata om vad vi ser. Porr skapar så mycket press på hur man ska vara! Jag menar inte att tjejer vill bli porrstjärnor alltså, förtydligar Isabella.

– Nä, men man lär sig att det är sådär man ska se ut, säger Binta. Sådär smal, sådär stora bröst, sådär ska jag låta, sådär blont hår ska jag ha.

Binta tror inte att tjejer har tid att tänka på vad de gillar när det gäller sex.

– Jag läste i Veckorevyn om att tjejer inte kommer för att de bara tänker på att killen ska göra det, och så är det ju, säger hon.

– Och killar har ju också prestationskrav. Är jag bra? Är jag stor? Såna saker, säger Sofia.

– Jag är ju sexton nu, jag är lite äldre och vet att jag inte behöver vara som de där tjejerna. Men jag tänker att min lillasyster, hon borde verkligen få prata om såna grejer i skolan, säger Binta.

Tjejerna har många funderingar kring sex. Sofia säger att hon lärt sig vilka könssjukdomar som finns i skolan, men inte hur de yttrar sig eller vad de har för konsekvenser.

– Jag vet inte vad som händer när man har klamydia, hur det känns. De flesta tänker nog inte på att man kan bli steril heller, säger Sofia.

– Kan man? Det visste inte jag, säger Binta.

– Inte jag heller! säger de andra i kör.

– De flesta tänker nog att så länge det finns medicin på apoteket så är det inte så farligt, och HIV är ju så ovanligt, säger Sofia.

En bit bort ligger Lovisa Källgren och hennes kompisar och halvdör av fnissattacker under ett träd. Först förstår jag inte vad som är så roligt, men så hälsas jag av ett smurfartat heliumfyllt ”hej och välkommen” och ännu en explosion av fniss. Heliumballongen är nästan utsugen och cidern på valborgsfilten är alkoholfri. De går i åttan på Eriksbergsskolan och har haft sex- och samlevnad allihop.

– Det skulle vara så bra om vi kunde prata om vad som känns bra och så i skolan. Nu blir det mest kroppsdelar som vi går igenom flera gånger. Det beror nog på att lärarna tycker att det är jobbigt, de tycker att det blir för personligt, säger Lovisa.

Lafa...

är en förkortning för *Landstinget förebygger aids*. Lafa ska fungera som ett kunskapscentrum för sex- och samlevnadsfrågor i Stockholms län. Arbetet sker ofta med hjälp av vidareförmedlare, t.ex. lärare, som i sin tur möter personer i målgrupperna. Förutom målgrupperna ungdomar och unga vuxna arbetar Lafa med män som har sex med män, invandrare, flyktingar och vissa patientgrupper inom hälso- och sjukvården. Lafa startades 1987. Lafa ska arbeta förebyggande mot könssjukdomar och oönskade graviditeter.

Fakta:

Sex- och samlevnadsundervisning i skiftande former

Den fåordiga läroplanen från 1994 lägger ett stort ansvar på den enskilda läraren att planera undervisningen i sex- och samlevnad.

Thérèse Juvall på Lafa möter lärare som säger ”eleverna kan ju redan allting idag”. Hon tror att de lärarna måste förstå att många bilder och intryck av sex inte automatiskt leder till kunskap och självkänsla.

Ungdomsmottagningarna tillsammans med skolans sex- och samlevnadsundervisning är unga tjejers viktigaste källor till information om preventivmedel och sexuellt överförbara sjukdomar enligt en undersökning som Ungdomsbarometern gjort åt Lafa. Killarna tycker att skolundervisningen är den viktigaste kunskapskällan. Thérèse Juvall som arbetar med skolfrågor på Lafa tror att en ung människas tankar kring sexualitet hör ihop med letandet efter jaget. Därför måste sex- och samlevnadsundervisningen handla om att stärka elevernas ”inre jag”. Hon tycker också att skolan ska informera om risker i samband med sexualiteten.

– Unga människor ska känna sig så pass trygga och kunniga att när de står inför en viss situation så ska de kunna göra ett schysst val. Det är en viktig del. Det ska inte vara så att jag inte ber en kille använda kondom för att jag inte vågade, säger Thérèse Juvall.

Sedan 1955 har det varit obligatoriskt att hålla sexualundervisning i

grundskolan. Lena Lennerhed är idéhistoriker vid Södertörns Högskola och ordförande för RFSU. Hon har bland annat skrivit om RFSU:s historia och avhandlingen *Frihet att njuta. Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*. Hon berättar att sexualupplysare och andra har fått kämpa sedan femtiotalet för att sexualundervisning ska ses som något viktigt.

– Skolor har alltid haft argument som att det saknas lämpliga pedagoger, säger Lena Lennerhed.

På femtiotalet skulle sexualiteten höra ihop med äktenskapet.

Sexualundervisningens syfte var att undvika könssjukdomar och oönskade graviditeter. Ungdomarnas nyvunna kunskaper om vikten av självdisciplin

förväntades leda till sexuell avhållsamhet. Flickors könsdrift ansågs vara svag eller obefintlig. Pojkarna däremot ansågs ha stora sexuella behov som skulle kontrolleras, och flickorna skulle skyddas från pojkarna.

Från mitten av sextioalet till 1974 gjordes den ovanligt långa utredning som reformerade sexualundervisningen och som ledde till 1977 års detaljerade lärarhandledning. Nu skulle samhället acceptera ungas sexualitet. Sex skulle vara bejakande och kärleken och lusten var normen. Det blev accepterat att planera sin sexualitet med preventivmedel. Homosexualitet skulle ”tolereras”. Det kan tyckas vara en tam formulering idag, men den var ny då. Skolan skulle också arbeta för att motverka fördomsfulla könsroller.

Alla elever skulle känna att deras känslor kring sexualitet var accepterade enligt sjuttitotalmodellen. Samtal skulle vara med i undervisningen.

I 1994 års läroplan, den som gäller än idag, togs de detaljerade formuleringarna bort. Där fastställs kort och gott att sex- och samlevnad ska vara ett ”ämnesövergripande kunskapsområde”. I några kursplaner finns fortfarande specifika mål, framförallt i biologi. Den nya läroplanen lägger ett större ansvar på de enskilda lärarna. Rektorn får ett särskilt ansvar att se till att arbete med sex- och samlevnad bedrivs i alla ämnen.

Agneta Nilsson arbetar på Myndigheten för skolutveckling. Hon gjorde en kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisningen på uppdrag av dåvarande Skolverket 1999.

– På grund av de vaga formuleringarna är det stora variationer mellan hur seriöst skolorna arbetar och på vilket sätt de arbetar. Ofta handlar det om rektorn tycker att frågorna är viktiga eller inte. På många skolor fungerade inte ämnet som ämnesövergripande alls, istället blev det några få timmar på biologin. På andra skolor var arbetet omfattande, säger Agneta Nilsson.

Trots de vaga formuleringarna i läroplanen finns det trender i vad som tas upp i undervisningen även idag. Agneta Nilsson säger att sjuttioalets bejakande ideal fortfarande lever kvar, men att det talas mer om sexualiserat våld och

könsroller i skolan. Hon skulle vilja att skolan ännu mer än idag var en mötesplats där unga kunde hitta sina egna åsikter och tankar ”i ett stort flöde av sexuella budskap”. Lena Lennerhed tycker att vi ska använda oss av historien för att upptäcka att skolan är styrd av tidens anda.

– Att tala mycket om jämställdhet och sexualiserat våld, det är en del av vår tids norm. Perspektivet är också mycket mer på individen, i sexualundervisningen ingår ofta frågor som ”vem är jag” och ”vad vill jag”. Jag säger alltså inte att dagens normer är felaktiga, men det är viktigt att veta att skolan alltid är normerande.

Lena Lennerhed tycker att tanken från sjuttioalet om att läraren som håller i sexualundervisningen ska uppmuntra till samtal, har hängt sig kvar och blivit väl ensidig.

– Det är bra med samtal, men dagens unga behöver också information. Lärare och elever får inte glömma bort att sexualiteten är ett kunskapsområde, säger hon.

Agneta Nilsson menar att undersökningen som hon gjorde 1999 visade att det fortfarande är mer katederinformation än samtal i skolan, och att det var samtal som eleverna saknade mest. Thérèse Juvall säger så här angående samtal och kunskap:

– De ska inte ställas emot varandra eftersom goda samtal leder till kunskap. Men det är viktigt att komma ihåg att sex- och samlevnadsundervisningen inte bara kan handla om det som ungdomarna vill prata om på lektionerna. Det är viktigt att det finns en genomtänkt plan för vad undervisningen ska innehålla. Om eleverna inte tar upp homosexualitet så måste läraren göra det.

Reportage:

Porr och oro i frågelådan

I Lena Svenssons klassrumsbarack sitter en randig frågelåda framme vid tavlan där eleverna får lägga sina anonyma frågor om sex- och samlevnad, alkohol och tobak. När det kommer en fråga i lådan tar hon upp den för diskussion när det passar. Ibland är det svårt att hitta svaret.

Lena Svensson är klasslärare till en sexa på Vendelsömalmskolan i Haninge och har precis deltagit i kursen *Fråga Chans* på Lafa. Den vänder sig till lärare och andra som arbetar med sex- och samlevnad för tio- till trettonåringar. Hon sitter i vid katedern och funderar medan en fotboll studsar utanför.

Lena tycker att det är ”det roligaste som finns” att ha sex- och samlevnadslektioner eftersom barnen är så nyfikna och tankfulla. Men hur roligt det än är så kan hon känna sig skrämmd över att ungas värld blivit så sexualiserad. Flera av tolvåringarna i hennes klass tittar på porr.

– Jag låter gammal nu, men när jag var i deras ålder på åttiotalet kan jag inte minnas att vi ens var intresserade. Men det är också så att de elever som tar upp porrinspirerade frågor om till exempel analsex är de som inte har så strikta hemförhållanden. Det ligger hos föräldrarna att bestämma vad barnen gör på fritiden, men jag skulle önska att de hade bättre koll på vad deras barn gör och vad de ser på. Att de tog sitt ansvar. Men som det är nu så är det viktigt att vi pratar om vad barnen ser hemma, här i skolan.

På kursen fick Lena prata av sig sin oro inför porr och internetinflytande med andra lärare. Hon fick med sig många tankar hem. Att hon kan säga vad hon tycker är fel med hur porr produceras. Däremot har hon insett att hon inte vill fördöma eller uppfostra dem som ser på porr. Istället diskutera, lyssna, kanske också lära sig mer om vad det egentligen är barnen tittar på.

De vanligaste frågorna bland tjejerna i Lenas klass är: När ska man ha sex första gången? Hur vet jag att inte den här killen bara utnyttjar mig? Hon säger att de tänker mycket på vad som står i tidningar och sägs på nyheterna.

Att hitta sig själv bland alla bilder

– Ibland är det inte lätt att förstå vad de menar när de skriver sina lappar till frågelådan. En tjej hade frågat ”vad betyder det att killar avlöser varandra” och då visste jag inte säkert vad hon menade. Hon fick förklara anonymt att det handlade om hockeyspelarna som hade utnyttjat en tjej.

– Det var svårt att förklara eftersom jag själv tycker att det är avskyvärt, säger Lena Svensson.

Hon sa till barnen att hon personligen tyckte att allt som handlar om våld och tvång när det gäller sexualitet är fel, oavsett om det är tre eller en förövare.

Att prata om sexuellt våld med killarna och tjejerna samtidigt är svårt säger hon, eftersom killarna ibland spelar över i rollen som brutala, de kan till exempel säga att tjejer som blivit sexuellt utnyttjade får skylla sig själva.

– När killarna är i egna grupper blir de mjukare och mer sig själva.

På samma sätt är det lättare att prata med tjejerna om deras egen lust och onani när de är ensamma. Fast onani var knepigt ändå. Det gick lättare för dem att rita lusten än att sätta ord på den.

– De gjorde jättefina bilder, säger Lena och ser lite gladare ut.

Reportage:

Lärare uppmanas upptäcka sina egna åsikter

I ett instängt klassrum i Hjulstaskolan utanför Stockholm står sexualupplysaren Sandra Dahlén i sitt neonorange hår framför en tavla med ett trettiotal ord på. **Kärlek och kåthet och tvång och bröllopsnätter och nyfikenhet och barnalstring med mera. Temat är varför människor egentligen har sex med varandra.**

De närvarande är lärarstudenter från Uppsala som går kursen *Kön, identitet, sexualitet* tillsammans med lärare från Hjulsta och den intelligande Hyllingeskolan.

– Som sexualupplysare måste vi komma ihåg att vi själva har en uppfattning, att det ofta blir så att vi förmedlar att något slags sex är finare än annat, säger Sandra Dahlén.

Hon förklarar att vi omedvetet kan förmedla att till exempel kärlekssex är finare än kåthetssex. Lärarens värderingar påverkar hur öppna eleverna vågar vara i klassrummet.

– Eller att samlag är finare än oralsex trots att jag kan tycka att för unga människor är det ett ännu större ansvar med samlag eftersom det faktiskt kan leda till nya människor. Den här listan säger också något om hur stor och komplicerad bara den här frågan är, fortsätter hon.

Sandra skulle vilja att fler lärare insåg att kärlek och sex inte bara händer mellan en tjej och en kille.

– Fråga inte i tjejgruppen hur deras drömkille är, frågar hur deras drömpartner är istället, säger hon.

Helena Breicha är kursansvarig för *Kön, identitet, sexualitet* på

lärarutbildningen i Uppsala. Hon har följt med sina studenter till Hjulsta.

Helena minns den sexualundervisning som hon hade i skolan som något som kändes mycket ”fel”. En manlig lärarvikarie som flirtade med tjejerna och som i stort bara gick igenom könsdelarna i genomskärning och hur det går till när

Att hitta sig själv bland alla bilder

en man och en kvinna har samlag. Helena Breicha lever tillsammans med en tjej och får ofta direkta bevis på att samhället är genomsyrat av ett heteronormativt tänkande.

– Som när jag ringde till banken och fick uppmaningen ”då tar du med dig dina papper. Och hans.” Jag frågade vem hon menade och hon rättade sig till ”ehh jag menar din partners.”

Insikten att alla i klassrummet inte inkluderas om killar förutsätts vilja ligga med tjejer och tjejer med killar, är bara en del av allt som lärare måste tänka på när det gäller sex- och samlevnad, säger Helena Breicha. Hon tycker att det finns en slags slapphet i sex- och samlevnadsfrågan.

– Precis som med genusfrågan finns inställningen att det kan väl alla. Det finns de som tänker att bara för att du är kvinna eller man har du erfarenhet av genusfrågor, eller bara för att du har haft sex så kan du undervisa i sex- och samlevnad.

Helena drömmer om att en lärare skulle kunna välja inriktning idrott och sex- och samlevnad likväl som idrott och svenska.

– Om lärare kunde utexamineras som sex- och samlevnadspedagoger så skulle ämnet tas mer på allvar.

Personporträtt:

Det är lättare att prata om orgasmer än att skiljas åt

När hon var liten skrek åskådarna på löparläktaren "Lubba Libbe". Hon lubbade. Men hon ville inte vinna, vägrade att göra nåt för pappas skull, han som bara såg henne när hon lyckades med något. Idag använder Lisbeth sina krafter till att ständigt utvecklas som lärare. Och att alltid våga se andra människor.

Lisbeth Bodén sitter på en bänk i sitt klassrum när några barn kommer in för att de vill använda datorerna på rasten. Hon sitter där med armarna om de uppdragna benen. Jag tänker att det här var inte bra, att barnen ser att fröken sitter på bänken. Men lite senare när lilla Ellinor sitter på sin bänk och koncentrerat skriver på sin dikt, inser jag att ordning eller oreda inte handlar om att sitta på bänken eller inte. Lisbeth respekterar sina ungar, och de respekterar henne.

– Vi måste kommunicera med barnen. Vi måste sluta låtsas att det är så stor skillnad mellan deras problem och våra egna. Och de måste känna att de kan påverka sina liv, att de själva har ansvar.

Idag är det kärlekstema i Lisbeths klass. Sexualiteten har de talat om nu på våren i sexan. I den åldern brukar eleverna "vara redo för det", säger hon.

– Det känns i klassen när det är dags att prata om sex- och samlevnad. I höstas var det först en period av mycket fnitter, men sen så blev det mer allvar med relationer och så, säger Lisbeth.

Lisbeth tycker inte att det är krångligt att prata om sexualitet. En flicka frågade henne hur en orgasm känns. Hon svarade att en orgasm är som vågor av värme i hela kroppen och att det är olika för alla men att känslan är som ingen annan.

– Alla är inte intresserade, det är så stor skillnad i den här åldern, men alla behöver ju åtminstone veta om vad som händer med kroppen.

Lisbeth läser en bit ur sin loggbok som handlar om att hon ibland funderar över om hennes man Håkan älskar henne lika mycket som hon älskar honom.

– Den här biten läste jag upp för barnen som ju också skriver loggbok. Det är viktigt att de förstår att jag går runt och grubblar, jag också.

Lisbeth kände inte igen sig i många av de andra kvinnliga lärarna på kursen på Lafa om sex- och samlevnad. De var så ängsliga när det gällde att prata om sexualitet med pojkar. Med hennes sexor på Edsbroskolan utanför Rimbo är det inga problem att prata, oavsett om de är flickor eller pojkar. Hon funderar och säger att det kanske beror på att hon i sitt liv har åkt fram och tillbaka mellan manliga och kvinnliga världar som en jojo. Hon har spelat fotboll på elitnivå, tävlat i gymnastik, jobbat med hästar, kört budbil och jagat älg. Kanske beror det på att hennes fyra barn har utbildat henne genom att genomgå sina tonår.

Kanske beror Lisbeths oräddhet på att hon alltid har kämpat så förbannat.

– Jag var tvungen att lära mig själv att jag dög när jag var liten eftersom mina föräldrar hade fullt upp med att bråka med varandra. Min pappa såg mig aldrig för vem jag var utan bara för vad jag gjorde.

Hon berättar att pappans krav gjorde henne så besviken när hon var liten, att hon såg till att inte bli bäst på någonting. Hon kom till junior-SM i simning, och minns fortfarande pappans ilska över kallsupen i sista vändningen. När hon var tio skiljdes föräldrarna och från tolvårsåldern fick hon laga sin egen mat och sköta sig i stort sett själv. Lisbeth har inga minnen av att någon någonsin tog upp henne i knäet eller läste en bok för henne när hon var liten. Faktum är att hon nästan inte har några barndomsminnen.

– Jag tror att det beror på att det var så tufft för mig. Eller så är människor bara olika. En del tränger undan det jobbiga och går vidare.

När Lisbeth var fjorton flyttade hon ut från föräldrahemmet i Uppsala till första pojkvännens föräldrar. Som sjuttonåring bröt hon med sin pappa. Då kunde hon äntligen börja göra saker för sin egen skull.

– Jag tror att jag vuxit som människa av att känna att det här klarar jag själv.

Niklas som går i Lisbeths klass säger att det kan vara svårt att prata om känslor med mamma. Men inte med Lisbeth.

Att hitta sig själv bland alla bilder

– Det bara är så. Hon bara är där och är en sådan man kan prata med. Lite som en psykolog, berättar Niklas. Om jag berättar något för henne så stannar det där och tas aldrig upp igen om jag inte vill det.

Lisbeth har inte ärvt det av sin mor, lättheten i att prata om sexualitet med barn och ungdomar. När Lisbeth gick i ettan eller tvåan hittade hon ett paket tamponger på toaletten. Vad gör man med de här, frågade hon mamma och fick svaret: De har man när man får ont i huvudet. Senare tog hon ner paketet och tittade förbryllat på tampongerna: Hur då?

– Jag minns också den enda gången hon någonsin försökt att ge mig råd i en sexuell relation. Jag var sexton år och mamma bjöd ut mig på lunch. Jag hade mitt första stadiga förhållande. Då sa hon att det var viktigt det där med förspel. Men det är nog det hon har sagt i sitt liv om sexuella relationer tror jag. Hon måste ha läst i en tidning att det var så en mor skulle göra, det var så krystat. Det var inte naturligt för henne.

Även om många av eleverna fortfarande är mer intresserade av hundar och dataspel än av hängel, så har Lisbeth försökt göra deras inträde i puberteten lite lättare. Genom att alltid försöka lyssna av vilka orosmoment som finns i barnens huvuden. Hon leder diskussioner som brukar sluta i barnens egna konstateranden att tjejer och killar vill och känner ungefär samma saker.

På tavlan bakom sig har hon ritat två hjärtan. Det gröna innehåller tjejernas associationer till kärlek. Det röda killarnas. Hjärtana går i varandra och där de möts står alla de orden som gäller för både tjejer och killar. De orden är allra flest. Det som skiljer i klassen är att tjejer pratar mer om kärlek. Tjejer bli mer generade och killar kan ge blommor till den de är kära i.

– Men tänk, trots att vi har jobbat så mycket så blev det ändå protester när jag använde grön färg till tjejerna och röd till killarna. Ibland tänker jag att jag redan i fyran skulle ha talat med barnen om könsroller tillsammans med deras föräldrar. Vem diskar hemma, och varför?

Sedan i fyran har Lisbeth arbetat med taktmassage, bland annat genom sagor som innebär att barnen ska ta i varandra.

Att hitta sig själv bland alla bilder

– I den här åldern är det många som är osäkra på sina kroppar. Nu har de masserat varandra i skolan sedan fyran och de flesta tycker att det är helt naturligt att ta i någon annan. Alla får massage som vill, och killar masserar tjejer och tvärt om. Det är så fint att höra saker som: ”kan inte du massera min fot?” på rasten.

Om barn inte får acceptera sin sexualitet tror Lisbeth att det kan leda till sexuella problem och relationsbekymmer. Men just nu är hon orolig över något helt annat. Barnen ska snart bli finniga sjuor och hon tror inte att de kan säga riktigt hur läskigt det känns att skiljas från henne och den lilla skolan.

– Nej, annars kan de nog säga nästan allt men just det här handlar ju om deras relation till mig. Så jag har faktiskt bett kuratorn att komma in och prata med dem.

Hon ser plötsligt inte lika bergsäker ut. Inte bara barn tycker att det är jobbigt att skiljas åt. Lisbeth bryr sig om sina elever och sin familj. Någon bästa väninna har hon inte.

– Ibland saknar jag någon att gå på stan med, jag har ju bekanta från jakten och från hunduppfödningen, men det är inte samma sak. Fast jag har nog valt det själv. Det tar mer energi än det ger att hålla på och ringa och dela allt med någon hela tiden. Jag har så många relationer att vårda här i skolan och hemma.

Arbetsrapport

I våras skrev jag om sexualundervisningen i Polen. Att kyrkan styr över undervisningen i Polen kändes oroande och ovant. Samtidigt började jag mer och mer fundera över den svenska sexualundervisningen. Vilka normer styr den och vilka behov av sex- och samlevnadsundervisning finns hos dagens unga när den mediala sexualiteten omger oss?

Syftet med mitt arbete är att uppmärksamma vilka behov sex- och samlevnadsundervisningen kan och bör fylla. Jag försöker också besvara frågan hur det mediala flödet påverkar ungas sexualitet och sex- och samlevnadsundervisningen. För att få veta mer om behovet har jag försökt att samla upp tankar kring ung sexualitet. Vad som känns viktigt för unga och lärare att ta upp? Vad känns svårt att förhålla sig till? Vad är just den här tidens ledord när det gäller ung sexualitet? Vad skiljer tjejer och killar åt när det handlar om sexualitet? Tänkt publiceringsställe är Uppsala Nya Tidning.

Jag började med att läsa litteratur, tidningsartiklar och specialpress, till exempel Ottar från RFSU. Jag läste dessutom på intressanta sajter som RFSU:s skolsajt. För historien kändes Lena Lennerhed som en självklar källa. Agneta Nilsson likaså. Jag tog kontakt med Ungdomshälsan och bad om att få prata med deras mest erfarna barnmorska. Via en kille som går i åttan på en högstadieskola i Uppsala fick jag kontakt med en lärare som precis skulle ha sex- och samlevnad. Tyvärr sade rektorn på skolan nej till att jag skulle komma på grund av att en annan stor sex- och samlevnadsundersökning är på gång i Uppsala. Flera skolor hade ”fullt upp”. Jag bestämde mig för att jag kunde gå utanför Uppsalas gränser när jag fick kontakt med Lafa. Lafa har en unik samordningsfunktion när det gäller sex- och samlevnad jämfört med andra län. Där jag fick vara med på kursen *Fråga Chans* där jag träffade Lisbeth Bodén, Lena Svensson och andra lärare och barnmorskor. Där intervjuade jag Thérèse Juvall. Jag tog reda på att kursen *Kön, sexualitet, sambälle* fanns i Uppsala via biblioteket på lärarinstitutionen som hade i stort sett all litteratur jag var intresserad av. Jag följde kursdeltagarna i två dagar.

Det har varit lite besvärligt att hitta vinkel och form. Mitt ämnesområde är enormt och mitt material likaså. Ett stort intresse för synen på sexualitet, undervisning och könsroller har hela tiden drivit mig vidare, men jag har haft svårt att bestämma mig för vad som är mest spännande. Min handledare och jag har haft många givande diskussioner. Tillslut så bestämde jag mig för det upplägg som jag har idag. Det spänner över ett stort område men jag tycker att ungdomarnas och Evas tankar om prestationskrav och mediepåverkan ligger som grund för hela materialet samt frågan ”vem är jag” i relation till sexualiteten.

Citatkontrollen är nästan fullständig. Tyvärr måste jag säga att jag i skrivande stund inte lyckats få tag i Helena Breicha, Anna-Clara Uddhammar och Isabella Ivis. Lovisa Källgren är bortrest, hon har dock godkänt att jag använder henne i texten, men hon ska få läsa sina citat innan slutversionen ska lämnas in. Detsamma gäller för Breicha och de övriga. Via Sofia har Isabella och Anna-Clara godkänt sin medverkan, men jag ger mig inte förrän jag får kontakt med dem personligen. Jag måste tyvärr erkänna att jag skickade ut citaten först under onsdagen och torsdagen förra veckan. Jag har lärt mig hur mycket tid det behövs till citatkontroll. Jag har använt mig av mejl- och telefonkontakt.

Är det etiskt försvarbart att intervjua unga människor om sexualitet när de kanske har druckit alkohol? Jag bestämde mig för att det var det, om jag gjorde det tidigt på dagen när de flesta var nyktra. Och naturligtvis under förutsättningen att jag kontaktade dem efteråt.

Helena Breichas sexuella läggning. Jag bestämde mig för att den var relevant i sammanhanget. Hon är öppen med den och det faktum att hon har erfarenhet av att leva som hbt-person är en av anledningarna till att hon håller i kursen.

Mina texter domineras av kvinnor. Dels beror det på att sexualupplysningsbranschen gör det. Av alla lärarstudenter, lärare och

barnmorskor jag träffat på de olika kurserna var enbart en handfull män. Dels tror jag att det beror på att jag är tjej själv och därför har berörts mer av kvinnors tankar. Det är en insikt som jag tar med mig till nästa jobb.

Källförteckning

Litteraturförteckning:

Berg, Lena (1999) *Lagom är bäst – Unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi*. Falköping: Bilda Förlag.

Bäckman, Maria (2003) *Kön och känsla – Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*, Göteborg: Makadam Förlag.

Centerwall, Erik och Brockman, Stina (2002) *Här finns en jag gillar– En bok för 10–13-åringar*, Malmö: Landstinget förebygger aids.

Häggström- Nordin, Elisabet (2005) *Worlds Apart? Sexual behaviour, Contraceptive Use, and Pornography Consumption among Young Women and Men*, Uppsala: Uppsala universitet.

Lennerhed, Lena (2002) *Sex i folkhemmet – RFSUs tidiga historia*, Södertälje: Gidlunds.

Lennerhed, Lena (1994) *Frihet att njuta – Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*, Finland: Norstedts.

Nationella kvalitetsgranskningar 1999 (2000) Skolverkets rapport nr 180. Kalmar: Liber Förlag.

Muntliga källor:

6/4 2005: Lena Lennerhed, Södertörns Högskola

12/4 2005: Eva Grönlund, Ungdomshälsan, Uppsala

14/4 2005: Erik Centerwall samt deltagare i kursen *Fråga Chans*, Lafa, Stockholm

15/4 2005: Thérèse Juvall, Lafa, Stockholm

15/4 2005: Agneta Nilsson, telefonintervju

26/4 2005: Lisbeth Bodén och elever, Edsbro

Att hitta sig själv bland alla bilder

29/4 2005: Lena Svensson, Vendelsömalmskolan, Haninge

30/4 2005: Binta Touray m.fl. ungdomar i stadsparken, Uppsala

3/5 2005: Helena Breicha, lärarstudenter och Sandra Dahlén, Stockholm

4/5 2005: **Helena Breicha och lärarstudenter, ILU, Uppsala universitet,
Uppsala**